

סנהדרין קו

משה שווערד

1. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף קו/א

בל בלעם ברכם בארז. קשא אם הארז גרוע בכרכה איך המשיל הכתוב את הצדיק לארז, דכתיב [תהלים צ"ב י"ג] צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה. ונ"ל בס"ד הארז יש בו דמיונות למעליותא ויש בו דמיון לריעותא, והצדיק נמשל לארז בדמיון המעליותא שבו זוקא, דהא לא אמר קרא כארז בסתם, אלא פירש ואמר כארז בלבנון ישגה, דאמר ישגה כלומר למעליותא דאית ביה דישגה קאמר, אבל בלעם אמר כארזים עלי מים, עשה הדמיון לארזים בסתם ולא פירש למעליותא זוקא...

2. מהרש"א על סנהדרין דף קד/א

גמ' בשכר קראן לו כו'. תימה דהכא קאמר דבשכר קראן לו וגו' זכה יתרו שבני בניו ישבו בלשכת הגזית ולקמן בפרקין ובפ"ק דסוטה אמרינן ג' היו באותה עצה כו' יתרו שברח זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית כו' ואינו דומה דפליגי דאם כן ה"ל תלמודא לאתויי הני תרי מימרות כחדא ולמימר בהו דפליגי וי"ל דבשכר קראן לו וגו' לא זכה אלא שיהיו בניו ראויין לבא בקהל דומיא דמואב שבעונש זה נתרחקו מלבא בקהל והתם קאמר דבשכר שברח ולא הסכים בעצה הרעה זכו בני בניו לישב בעצת סנהדרין וה"ק הכא דבשכר קראן לו וגו' זכה לבא בקהל ועל ידי זה בזכות אחר דהיינו שלא הסכים לעצת פרעה זכה לישב בלשכת גזית ולולי זכות דהכא שהותר לבא בקהל לא היה אפשר לו לזכות לישב בלשכת הגזית דאין מושיבין בסנהדרין אלא המיוחסין ומותרין לבא בקהל ולזה אמר זכו בני בניו דבמואב נמי זכו בני בנותיהן לבא בקהל כדאמרינן ברות מואבי ולא מואבית אבל בני בניהם אסורים משא"כ במדין דאף הזכרים כשרים לבא בקהל:

3. חזקוני על שמות פרק א פסוק ט

(ט) ויאמר אל עמו - הוא התחיל בעצה תחלה אמרינן בפ"ק דסוטה שלשה היו באותה עצה וקא חשיב בלעם. וא"ת היאך האריך ימים מקודם שנולד בנו עד מלחמת מדין בשנת המ' לצאתם מארץ מצרים. שהרי אמרינן בחלק, כתוב בפנקסיה דבלעם בר תלתין ותלת שנין הוה בלעם חגירא כד קטליה פנחס לליסטאה. אלא י"ל תרי בלעם הוו וזה אביו של אביו. ונכדו נקרא בלעם ע"ש זקנו. וי"מ שלשה היו באותה עצה לזנות בנות מואב.

4. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף קו/א

שם איוב ששתק נידון ביסורין יתרו שברח זכה וכו'. קשא מה הפרש יש בין שתיקה לבריחה, הלא שוין הם בפעולה, זה לא יעץ רע וזה לא יעץ רע. ונ"ל בס"ד כי הם הושיבו מיעצים שלשה, דלעולם אינם צריכים אלא לשתי דעות, כי דעת אחת אין סומכים עליה וצריך שתים דוגמה לעדות דעל פי שנים עדים יקום דבר, והניחו שלשה מפני דחוששים שמא השנים לא ישתוו בדעת אחת, לכך הביאו שלישי להכריע שאם יאמר כראשון יעשו כראשון ואם יאמר כשני יעשו כדברי השני, ולכך הושיבו בענין העצה הזאת שלשה, בלעם ראשון, ואיוב שני, ויתרו שלישי, ותחלה הגיד בלעם דעתו, ואם היה איוב חולק ואומר לא טובה עצת בלעם, אלא אומר עצה אחרת, היו שואלין מן השלישי יתרו, אם אומר טובה עצת בלעם נעשו שנים והיו עושין כבלעם, ואם אומר טובה עצת איוב נעשו שנים בעצה זו והיו עושין כאיוב, אך המה ראו שאחר שאמר בלעם עצתו שתק איוב ולא ערער עליו, וידוע בכל מקום אמרינן שתיקה כהודאה, וכיון ששתק נמצא הודה לדבר" בלעם נעשו שנים ותו לא היו צריכין לשאול מיתרו על זאת, נמצא עמדה העצה בשתיקת איוב והרי הוא פעל רע בשתיקתו, ויתרו כיון שראה כך חשב להציל את ישראל מעצה זו, מה עשה ברח ונפקד מקומו מהם, והיה להם דת ומשפט ידוע שאם גזרים גזרה ומת אחד משרי המלכות מבטלים אותה גזרה, לכך כיון שברח יתרו ונחסר מהם בטלו אותה גזרה מכל ישראל הנמצאים ונולדים, אך מחמת שלא מת אלא רק נפקד מושבו, הניחו מקצת ממנה ואמרו רק הבנים הנולדים מכאן ולהבא ישליכו בנהר, וגם הנולדים אין משליכים אלא רק הזכרים ולא הנקבות, מה שאין כן עצת בלעם היתה על כל ישראל אנשים ונשים וטף, ובריחה של יתרו הצילה את הנמצאים כולם, ורק הנולדים קימו הגזרה בזכרים בלבד, ולכן יתרו זכה וכו', אבל איוב שעשה רעה בשביל ששתק ודנו מזה שתיקה כהודאה בכף הדמיון שהוא לא דבר בפיו כלום, לכך נידון ביסורין, שלקה בצרעת שהוא דומה למת, בכף הדמיון שאמרו מצורע חשוב כמת ואינו מת ממש:

5. ספר תורת חיים על סנהדרין דף קו/א

א-להיהן של אלו שונא זימה הוא בא ואשיאך עצה. משמע דעצת בלעם לא היתה להכשיל את ישראל אלא בזנות לחוד אבל מה שעבדו לפעור ואכלו זבחי מתים לא בעצת בלעם נעשה אלא הנשים מעצמן עשו כן שלא רצו להתפתות לזנות עד שעבדו לפעור ואכלו מזבחי אלהיהן כדאשכחן בכזבי שנקראת כן לפי שאמרה לאביה כוס בי עם זה כדאיתא בגמרא וכן משמע בספרי פרשת מטות דעצת בלעם לא היתה אלא על הזנות בלבד. ולפי זה ניחא כשקצף משה על פקודי החיל אמר להם החייתם כל נקבה הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' על דבר בעור כלומר הן הנה הלא הנשים היו לבני

ישראל למכשול בעצת בלעם כשנתן עצה על הזנות אז הוסיפו הנשים למסור נמי מעל בה' על דבר פעור שלא עבדו לפעור אלא ע"י תחבולתן של הנשים ותהי המגפה בעדת ה' דעיקר המגפה בשביל שעבדו לפעור היתה נמצא שראוי לתת נקמת ה' בנשים טפי:

6. ספר חדושי אגדות חלק שלישי עמוד רמח - מסכת סנהדרין

ועוד יש לפרש, כי לר"א דאמר שטים שמה היה הגורם המקום, כי יש מקום שהוא מוכן אל החטא יותר, ולכך היה שם המקום שטים כי שם עשו מעשה שטות וזנות, וזה מצד המקום כי המקום היה מוכן לזה כי היה בארץ מואב, כי מואב לא נולד רק שבא האב שהוא לוט על בנותיו, ולכך היו בנותיו של מואב מוכנים לזה, וזה שכתוב ויחל העם לזנות אל בנות מואב. ...

7. ספר עץ הדעת טוב (פרשת בלק)

"וישב ישראל בשטים וכו' הכתוב עצמו תמוה כי זה הדור הם דור בניהם אשר קמו אחר דור המדבר ולא מתו להיותם צדיקים גמורים ראויים לירש את הארץ. וכמשו"ל על ויבואו כל העדה מדבר צין ואיך חטאו עתה שתי חטאות גדולות עד מאוד שהם זנות גילוי עריות וע"ז בבעל פעור היותר חמורות שבתורה וגם זה קושיא לאלקינו ית' כמה הקפיד על המרגלים הקל מחטא זה ובשתי עבירות אלו לא הקפיד ונתן להם הארץ. לזה בא לספר תוכן המעשה שהי' ועי"כ ייקל העונש מעליהם. ואגב גרר ילמדנו ענין עבירה גוררת עבירה ותחלתה שגגה וסופה ברצון. וז"ש וישב ישראל בשטים ירצה דע לך כי תחלה צדיקים גמורים היו ואינם נקראי' עם סתם אלא בשם ישראל יכונה וז"ש וישב ישראל. ואמנה יש בזה סבות רבות הא' כי המקום גורם וז"ש בשטים ירמוז אל משו"ל כי המים של נחל השטים גורמי' זנות כי עי"כ לעתיד לבא כתיב ומעיין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים לרפאותו מטבעו המוליד זנות וניאוף. ולרמוז לזה נקרא שטים לשלשה סבות. הא' כפשוטו מלשון איש כי השטה אשתו כי המקום גורם לגדל נשים סוטות מתחת בעליהן וז"ש אח"כ לזנות את בנות מואב. גם הוא בגימטריא כמו שטן כי השטן מצוי שם להשטותם בניאוף וא"כ אנוסים היו. גם הוא בגי' נחש עם הכולל כנודע כי הנחש הראשון הטיל זוהמא בחוה ע"י ניאוף וזה הנחש עצמו חזר עתה להטעותן. וע"י שנתיישבו שם בקבע נמשך ויחל העם לזנות לסיבה הנ"ל כי המקום גורם ומה שתחלה נקראים ישראל עתה נקראים העם. גם בתחלה נקראים ישראל קדושים כנודע כי הגדור מעבירה נקרא קדוש ועי"כ נתחללו מקדושתם ונעשו חולין: וז"ש ויחל העם לשון חולין."

8. ספר פחד יצחק-פורים [ע' לב-לג]

(ת) ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, שרפו ידיהם מן התורה. הנה בכל מקום שאנו רוצים לומר התיפך מלימוד תורה אנו אומרים, "ביטול תורה". וכאן אנו מוצאים ביטוי חדש: רפיון ידים מן התורה. מה הוא פירושו של חידוש זה? — אלא ששוב הם הם הדברים. רפיון ידים, פירושו הפסד הכרת החשיבות של הדבר שבו צריכות הן הידים להתעסק. כשאדם מפסיד הכרת החשיבות של העסק, הוא מרפה את ידיו. ועל כן דוקא בפרשת עמלק שכל ענינו הוא הריסת בנין החשיבות, — נמצא הוא הלשון הזהב של חכמים, "רפו ידיהם מן התורה".

ובני תורה הנכנסים בדברי תורה של הלכות דעות וחוכות הלככות, צריכים לדעת כי מצות זכירת מעשה עמלק, מחייבת אותם

להעמיד את עצמם בהמצב ההפכי של רפו ידיהם מן התורה, ולהמצא תמיד במצב של "חיזוק-ידיים" בתורה, וחיזוק ידים בתורה פירושו הוא: שלא ליתן מקום לקירור הרתיחה שבלב, הנוכעת מתוך הכרה בנוראותיה של חשיבות התורה ועוזו כבודה.

9. ספר תורת חיים על סנהדרין דף ק/א

כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער. דוישב הוא לשון נוטריקון וי שב ומהאי טעמא נמי איתא במדרש פרשת שמיני כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער והיה לשון שמחה משום דויהי נוטריקון וי יהי אבל והיה נוטריקון וה היה דהיינו

שמחה דוה הוא לשון שמחה כדאיתא באיכה רבה בין וי לוח נמלט רבי יוחנן בן זכאי. וטעמא דמילתא דבכ"מ דכתיב וישב אתה מוצא שם צער משום דצריך האדם לעשות דירתו בעולם הזה עראי כאלו אין לו יישוב קבוע למען יזכור תמיד מיתתו וישוב אל ה' ולכך כ"מ שרצו ישראל לעשות לעצמן יישוב קבוע קפץ עליהם איזה רוגז ואע"ג דאשכחן כמה צדיקים שזכו לשתי שלחנות ואיתא נמי בגמרא אטו צדיקי אי אכלי בתרי עלמא מי סנו להו היינו כשבא להן העושר והתענוג מאליו אז הן מותרין ליהנות ממנו דרך עראי כאורח נטה ללון אבל לעשות לעצמו סדר ויישוב קבוע לבקש תענוגי העולם הזה ועשירות פשיטא דאסור להן לצדיקים לעשות כן והיינו דאיתא במדרש צדיקים מבקשים לישב בשלוח בעולם הזה אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להן לעולם הבא וכו' כלומר כשצדיקים מבקשין לעשות סדר לעצמן ליהנות משלות העולם הזה דרך ישיבה ולא דרך עראי אז אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן וכו'.

10. ספר חדושי אגדות חלק שלישי עמוד רמח - מסכת סנהדרין

כל מקום שנאמר וישב וגומר. בארו ענין הישיבה שגורמת תקלה לאדם, וזה כי האדם שהוא בעמל הנה כאלו לא נמצא בפעל השלימות מצד העמל שיש לו, ומי שאינו בשלימות בפעל הנה עומד אל ההשלמה ולא ימשוך אחר זה חסרון. אבל כאשר הוא יושב ונח אלו הגיע כבר אל ההשלמה, ימשך אחר דבר זה העדר וחסרון, כי אין השלמת דבר בעולם שאין דבק בו חסרון, ולפיכך ימשוך חסרון והעדר אחר זה. ואין דבר זה דומה, כאשר האדם בעמל וחסר השלמה והוא עומד אל ההשלמה אין דבק בו חסרון...

11. ספר חדושי אגדות חלק שלישי עמוד רמח - מסכת סנהדרין

בתחלה נביא וכו'. פ"ל כי היה מתחלה נביא כי באה לו הנבואה קודם שיצאו ישראל ממצרים ואז היה הנבואה על האומות ג"כ, ולבסוף כשיצאו ממצרים ביקש משה שלא תשרה שכינה על או"ה רק על ישראל. וקודם מעשה זה לא נגמר הדבר שנסתלקה הנבואה מן האומות, וכאשר בלעם עצמו שהוא מן האומות הסכים על הברכות של ישראל, ואז נסתלקה השכינה מן האומות לגמרי שלא תמצא אח"כ השכינה על האומות (על נביאי או"ה) ודבר זה מבואר:

12. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף קו/א

ומה שאמר שקיימו בו ד' מיתות בית דין, פירש רש"י ז"ל דכתיב על חלליהם, מיתות הרבה משמע. וגם על זה קשא דהא תיבת חלליהם קאי על מלכי מדין, וכן הקשה עליו הרמ"ה. ולכך פירש הרמ"ה ז"ל דמפיק לה מן הרגו בני ישראל בחרב, וז"ל מכדי עד השתא בבני ישראל משתעי, אמאי אצטריך למימר הרגו בני ישראל, אלא לומר לך שהרגוהו בכל מיני הריגות של בני ישראל, והיינו ד' מיתות בית דין, כיצד עשו, זה אוחז האבן בידו, וזה מדליק את הפתילה של אבר לזרקה לתוך פיו, וזה אוחז את החרב בידו, ושנים תופסין בסודרין, וכווננו זריקת האבן עם זריקת הפתילה לתוך מעיו והתזת ראשו ומשיכת הסודרין בבת אחת, אבל בזה אחר זה אין כאן ד' מיתות, דגברא קטילא קטילי ואזלי. ...

13. מהרש"א על סנהדרין דף קו/ב

גמ' ד' מיתות סקילה כו'. פירש"י הוא דחוק שהסקילה והשריפה היו בו לאחר מיתתו שכבר נחתך ראשו גם אין זה דין שריפה שבתורה דהיינו פתילה של אבר לתוך פיו ונ"ל דבתחלה סקלוהו באבנים קצת ולא עד למיתה וכן בפתילה של אבר נתנו מעט לתוך פיו שלא מת עדיין וכן בחנק שחנקוהו מעט ולא למיתה ואח"כ חתכו ראשו בסייף דהיינו הרג ומקרי שפיר ד' מיתות כדאמרי' בעלמא מה לי קטלא כולא מה לי קטלא פלגא ויהיה לפי דרש זה כינוי חלליהם על בני ישראל ר"ל שהרגוהו על חלליהם ומיתות שלהם בדין תורה ואפשר דהווי ידעי דבכל הד' מיתות היה חייב דכולהו איתנהו ביה דמה"ט קאמר לבר מבלעם הרשע דכמה דמשכחת ביה דרוש ביה:

14. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף קו/ב

ונראה ליישב בס"ד דמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים דאע"ג דכל גלגול הוא משעת לידה, עם כל זה יודמן וימצא שתתגלגל נפש בגוף האדם אחר שנולד בכמה שנים, וזה נקרא גלגול בחיים, ומבואר אצלי במקום אחר דנראה מדברי רבינו האר"י ז"ל כאשר תתגלגל הנפש בגוף האדם אחר שנולד, שזה נקרא גלגול בחיים יפסקו לה חיים חדשים על היותה בגוף האדם, ורק אם תבא הנפש בגוף האדם בסוד העיבור אין פוסקים לה חיים, אבל אם תכנס בגוף בסוד הגלגול מוכרח שיפסקו לה חיים חדשים כמה תהיה בגוף זה, יען כי כל הנכנסת בגוף בסוד הגלגול, אינה נפרדת מן הגוף אלא בשעת מיתה, שצריך שתראה היא צער מיתה ולא סגי בלאו הכי, כיון שהיא נכנסה בסוד הגלגול אינה נתקנת אלא רק אם תראה צער מיתת הגוף, וזה ברור:

והנה מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל דלבן הארמי נתגלגל תחלה בבעור אביו של בלעם, ואח"כ נתגלגל בבלעם, ואח"כ בנבל הכרמלי, ועל גלגול זה של נבל הכרמלי נתנבא בלעם תמות נפשי מות ישרים כנזכר בדברי קדשו ז"ל, ולפי זה יש לומר לעולם לבן מיועצי פרעה היה קודם שנולד משה רבנו ע"ה, אך עדיין נתגלגלה בו נפש לבן הארמי, ואחר שיצא ממצרים בשש או שבע שנים נתגלגלה בו נפש לבן הארמי גלגול בחיים...

15. ספר בנייתו בן יהוידע על סנהדרין דף קו/ב

שם שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר. נ"ל בס"ד הטעם שהשיג שלש מאות הלכות פסוקות שהם כמנין יצר, לרמוז אע"פ שהשיג בלימודו שלש מאות הנוכרות שהם מספר יצר לא הועילו להגין עליו מן היצר מפני שהיה למודו שלא לשמה. והנה ביאור מגדל הפורח באויר, כתב הרמ"ה ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל כי משנה היא באהלות פ"ד [מ"א] מגדל שעומד באויר, טומאה בתוכו כלים שבעבי טהורין, טומאה בעוביו כלים שבתוכו טהורין, רבי יוסי אומר מחצה על מחצה וכו', אלו עקרים גדולים שיכולין דואג ואחיתופל וכיוצא בהן להמציא בהן ספירות וענפים וענפי ענפים וכו', וזה שהוא באויר הוא על ידי מעשה נס, או בשם או על דרך שמעמידין את הברזל באבן שואבת הנקראת מגניטס עכ"ד, ואני אומר און מדברים בהלכות מרובות בדבר שנעשה ע"י נס או בשם, אך נראה כי מה שנמצא בזמן הזה מגדל פורח באויר שקורין (מרכב אל הו"א) העשוי ומתוקן ע"פ חכמה נפלאה, אע"פ שזה נתחדש מכמה שנים, הנה בודאי היה מצוי ביד הראשונים קודם זמן דואג ואחיתופל וגם אחריהם, ואפשר שהיה ג"כ בדורות התנאים אלא שאח"כ נשתכחה חכמה של המגדל הזה וחזר ונתחדש ע"י חכמי אירופא, ובזמן הקדמון שהיה מצוי זה אצלם נתחדש במציאות המגדל הזה אצל דואג ואחיתופל שלש מאות הלכות הן בענין הנוגע לטומאה וטהרה, כמ"ש במשנה דאהלות הנזכרת, הן בענין הנוגע להלכות שבת בכניסה ויציאה והושטה ותחומין, הן בעניינים אחרים אשר הם בנויים על ספיקות הנופלים במגדל, וסך הכל של מיני ההלכות המה שלש מאות:

16. ספר תורת חיים על סנהדרין דף קו/ב

אלא הקב"ה ליבא בעי. **שהכל תלוי בלב** כי בו משכן הנשמה וכל האיברים גרירי בתריה **וכל העוסק בתורה ומצות ואין לבו לשמים הרי הוא כגוף בלא נשמה ונמשל כבהמות נדמן והיינו דאמר בפ"ב דפרקי אבות רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך שאמר לב טוב מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם:**

17. דף על הדף סנהדרין דף קו עמוד ב

בגמ': הקב"ה רחמנא לבי בעי. **לכן התורה מתחילה באות ב' - בראשית, ומסיימת באות ל' - לעיני כל ישראל ר"ת לב, שהעיקר הוא הלב, רחמנא ליבא בעי, וכמו שא"ר אלעזר בן ערך, וקיים ר' יוחנן בן זכאי את דבריו (אבות פ"ב מי"ג) שהעיקר הוא "לב טוב", עיין שם ברבינו יונה.**

1. ילקוט שמעוני שמואל א - פרק כא - רמז קלא

ושמו דואג...מהו [כי הגד יגיד] לשאול אמר ליה ואגיד ליה, **אמר לו עשית דוד מלך בחיך אין הנשאלים באורים ותומים אלא למלך ודוד הוא נשאל באורים ותומים, כיון שאמר לו דואג הדבר הזה הכניס בו רוח קנאה**, מנין שכן שאול אמר לאחיתופל בתוך לו לחם וחרב ולא דיך אלא ושאל לו באלהים לפיכך מות תמות אחיתופל. כיון שראה שפניו של שאול זועפות מיד ויען אחיתופל (אל) [את] המלך ויאמר ומי בכל עבדיך כדוד נאמן וחתן המלך וגו' היום החלתי לשאול לו באלהים חלילה לי אין יום זה תחלה למוד הייתי אני להיות שואל לו, אמר לו כל כך היית שואל לו ואין אתה חייבמיתה. כיון שהוציא עליו אפוסיו של מות מיד ויאמר המלך לרצים ולא שמעו לו זה אבנר ועמשא ולא הניחו לפגוע בהם. כיון שראה שלא שמעו לו אמר לו לדואג מה אתה עומד הכייתם בלשון הכם בחרב עמד והכה אותם שנאמר וימת ביום ההוא ושמעון חמשה איש אראה גבירה שהיה בו שלא סייעו אדם בעולם אלא הוא עצמו הרגן, ולא אלו בלבד אלא ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב, ודוד צווח מה תתהלל ברעה הגבור וכו':

2. ספר פרשת דרכים - דרוש שלשה עשר

והנה איכא תנא דלא דריש בעלמא יתורא דהוא ודואג הכי הוה ס"ל דלא דרשינן יתורא דהוא לרבות וא"כ אייתר לן תרי ריבויי וכל בני ישראל אתו וכל העדה ושדינן חד לרבות סתם מלך ואידך לרבות סנהדרין, אבל אנן ק"ל אליבא דהלכתא דדרשינן הוא כדאייתא בכמה דוכתי וא"כ מריבוייא דהוא מריבין סתם מלך ואייתר לן תרי רבויי ושדינן חד למי שצורך הצבור בו וחד שדינן ליה לסנהדרין. הכלל העולה שדואג לא היה דריש יתורא דהוא ומש"ה הוה ס"ל דאין נשאלין למי שצורך הצבור בו, ודוד והסנהדרין דרשי יתורא דהוא ומשום הכי ס"ל דנשאלין למי שצורך הצבור בו ויבן מאי דאמרינן בפרק חלק א"ר יצחק מאי דכתיב מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום אמר ליה הקב"ה לדואג לא גבור בתורה אתה מה תתהלל ברעה לא חסד אל נטוי עליך כל היום, ע"כ. ופרש"י ז"ל והלא גבור אתה בתורה למה תתהלל לספר לשון רעה על דוד לא חסד תורה עליך לא חכם בתורה אתה דכתיב ויתרת חסד על לשונך, ע"כ. **ויש לדקדק דלמאי איצטרך להקב"ה לשבוחי לדואג שהיה גבור בתורה ושהיה חכם בתורה למה שרוצה להאשימו במה שסיפר לשון הרע על דוד אף שדואג היה עם הארץ ראוי להאשימו על עבירה הלזו דלשון הרע שהיא מן המצות המושכלות.** ועוד יש לדקדק באומר מה תתהלל ברעה מה היה זה ההלול של דואג. ועוד יש לדקדק במלת רעה מה היא הכוונה ורש"י פירש שהוא לשון רעה על דוד, אך עם מה שכתבנו נראה דיובן הכל:

והנה התחלת הפסוק כך הוא בבוא דואג האדומי ויגד לשאול ויאמר לו בא דוד אל בית אחיתופל מה תתהלל ברעה הגבור וגו' ודבר ידוע הוא דדואג היה שונא של דוד. **והנה כבר נתבאר שדואג כל מגמתו שאמר לשאול בא דוד אל בית אחיתופל הוא לומר שהוא מורד במלכות משום דאית ליה דאין נשאלין אלא למלך ולא למי שצורך הצבור בו** וכמו שכתבנו לעיל מדברי רז"ל ועיקר התכלית היה שיהיה אחיתופל נענש ע"י דוד משום דכל מי שחברו נענש על ידו איקרי רע ואין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה וכמו שנתבאר כל זה לעיל בדרך המלך באורך: וזהו הכוונה בבוא דואג ויגד לשאול בא דוד אל בית אחיתופל מה תתהלל ברעה כלומר שאתה מתהלל שהשגת כל מבוקשך להסב תאר זה דרעה על דוד לומר מאחר דאין נשאלין למי שצורך הצבור בו נמצא דאחיתופל נענש ע"י דוד ונמצא דודו נקרא רע, לא גבור בתורה אתה ולא חכם בתורה אתה כלומר אם היית כאחד האדם הייתי אומר דלמא סברת דלא דרשינן יתורא דהוא וא"כ אייתר לן תרי רבויי דהיינו וכל בני ישראל אתו וכל העדה ושדינן חד לרבות סתם מלך ואידך לרבות סנהדרין אבל מי שצורך הצבור בו לית לן קרא דנשאלין לו, אבל מאחר שגבור בתורה אתה וידעת דדרשינן יתורא דהוא וא"כ מיתורא דהוא מריבין סתם מלך ואייתר לן תרי רבויי ועל כרחך שדינן חד למי שצורך הצבור בו ואידך לסנהדרין, וא"כ מה תתהלל ברעה דאדרבה דוד כדון עשה שהרי נשאלין למי שצורך הצבור בו ואם כן לא נענש אחיתופל ע"י דוד לפי שדוד כדון עשה במה שנשאל באורים, ואדרבה דואג הוא שנקרא רע שנענש אחיתופל על ידו במה שהורה שלא כדון שאין נשאלין למי שצורך הצבור בו:

והיינו דאמרינן התם בפרק חלק א"ר אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחון שנאמר ותשא בריתי עלי פיך, ע"כ. **ופרש"י עלי פיך ולא בלב, שזה שהיה דורש שאין נשאלין למי שצורך הצבור בו לא היה כי אם משפה לחון אבל בלבו היה יודע האמת דנשאלין למי שצורך הצבור בו** שהרי גבור בתורה היה וידע דדרשינן הוא לרבות סתם מלך ואייתר לן תרי רבויי חד לרבות דנשאלין למי שצורך הצבור בו ואידך דנשאלין לסנהדרין. הכלל העולה דדואג היה אומר דלא דרשינן יתורא דהוא ודוד והסנהדרין ס"ל דדרשינן יתורא דהוא:

סנהדרין קו

משה שווערד

שו"ת ציץ אליעזר חלק יז סימן כד

...בהגדש"פ: צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל שנאמר ארמי אבד אבי וירד מצרימה.

(א) ויעוין בפ"י ריטב"א שכותב וז"ל: ותימא מה ענין וירד מצרימה אצל ארמי אובד אבי. וכותב לתרץ שבעל האגדה בא לפרש שכל ענין זה נחשב לגזירת בין הבתרים כי כל ימיהם של האבות אחר הגזירה היו בצער ובנסיונות ולא ראו בטובה, ע"ש, ויוצא לפי"ז שה"וירד מצרימה" אין לו קשר עם הנאמר לפניו "שנאמר ארמי אובד אבי".

ויעוין בחתם סופר על גיטין ג' י"ז ע"א שכותב לפרש בדרך שיש לזה כן קשר, והוא, דמפני שלבן בקש לעקור את הכל כמו שנא' ארמי אובד אבי לכן לא קיים הק"ה הכי גר יהיה זרעך וגו' אצל לבן, אלא הוריד את יעקב מצרימה יעו"ש. ומפרשי האגדה עמדו ג"כ על הדקדוק בזה וכל אחד חיפש דרך ליישב שיהא לזה קשר כפי שמשמע מפשטות דברי בעל האגדה וסידור הרצאת הדברים שנראה כמעט בעליל שכיוון לקישור דברים בזה, ומאד התקשו בזה.

ולענ"ד נראה לפרש וליישב בזה בדרך חדש לגמרי, והוא עפ"י מה שאסתייע מילתא בידי בס"ד ומצאתי בתרגום יונתן בן עוזיאל עה"ת בפ' מטות ל"א - ה', על הכתוב שם "ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב" שכותב וז"ל: והוה כיון דחמא בלעם חייבא ית פינחס כהנא רדיף מן בתרוי עביד מילתא דקוסמין ופרח באויר שמיא מן יד אידכר פינחס שמא רבא וקדישא ופרח בתרוי ואחדיה ברישיה ואחתיה, שלף סייפא ובעא למקטליה, פתח פומיה במילי תחנונין וכו', עני ואמר ליה הלא אנת הוא לבן ארמאה דבעית למישיציא ית יעקב אבונן ונחתת למצרים בגין למובדא זרעא, ומן בתר דנפקו ממצרים גריתא בהון עמלק רשיעיא, וכדון איתגרתא איתגרא למילוט יתהון, וכיון דחמיתא דלא אהנין עובדך ולא קביל מימרא דה' מינך אמליכת מלכא בישא ית בלק למוקמא ית בנתיה בפרשת אורחתא למטייא יתהון ונפלו בגין כן מנהון עשרין וארבע אלפין, בגין כן לית אפשר תוב למקיימא ית נפשך, ומן יד שלף סייפיה מן תיקא וקטליה עכ"ל התיב"ע.

למדנו מדברי יב"ע אלה שהיה קבלה בידו שלבן הוא בלעם והוא זה שירד למצרים כדי לאבד שם זרעיה דיעקב, ויש להטעים את דבריו אלה עם הנאמר בגמ' בסוטה דף י"א ע"א וסנהדרין דף ק"ו ע"א דשלשה היו באותה עצה דנתחכמה לו שיעצו לפרעה בלעם ואיוב ויתרו, בלעם שיעץ נהרג וכו', וא"כ מקובל היה בידי יב"ע שעצת בלעם לפרעה בזה היתה לאבד את כולם ורק פרעה קיבל את עצתו רק בחלקה לגזור בכזאת רק על הזכרים.

ולא נפלאות גם עצם דברי היב"ע דלבן הוא בלעם ושיוצא שהאריך ימים עד צאת בני ישראל ממצרים, דיתירה מזו הרי אמרינן בסנהדרין שם דף ק"ה ע"א דבעור אביו של בלעם הוא כושן רשעים הוא לבן הארמי, בעור שבא על בעיר, כושן רשעים דעבד שתי רשעיות בישראל אחת בימי יעקב ואחת בימי שפוט השופטים ומה שמו לבן הארמי שמו, ויוצא לפי"ז שאביו של בלעם האריך כ"כ הרבה שנים, וא"כ אין להתפלא אם היב"ע דורש על בלעם שהוא זה לבן הארמי ושיוצא שהאריך ימים רק עד צאת בני" ממצרים, ויוצא רק דהיב"ע לא סבר כדברי חז"ל בסנהדרין שם בדף ק"ו ע"ב דדרשי דבלעם בר תלתין ותלת שנין או בר תלתין וארבע היה כאשר הרגו פינחס, וזה הרי גם ש"ס דילן בדף ק"ו ע"א שם ובסוטה דף י"א שם ג"כ לא סברי בכזאת דהרי אמר דבלעם היה באותה עצה דהבה נתחכמה לו, ויוצא גם לפי"ז שחי יותר מן מאתים ועשר שנים, וכדפירש"י שם, דר"ח לית ליה דר' סימאי וכו' ע"ש.

[ובעצם היה מקום לפרש גם בגמ' בסנהדרין שם, דכשאומר: דבר אחר בלעם שבלה עם בן בעור שבא על בעיר תנא הוא בעיר הוא כושן רשעים הוא לבן הארמי בעיר שבא על בעיר כושן רשעים דעבד שתי רשעות בישראל וכו'. דלפי מימרא זאת,

דמכיון שדורשת "בן בעור שבא על בעיר" שהוא בלעם, אם כן כשממשיכה הגמ' ואומרת תנא הוא בעיר וכו' הוא לבן הארמי, שמוסב זאת ג"כ על בלעם, וכך ראיתי בפ"י יונתן על יב"ע בפרשת בלק (כ"ב ה') שכנראה שמפרש באמת כן בפשטות בכוונת הגמ', אלא דמדברי רש"י בסנהדרין שם לא משמע כן דכותב וז"ל: "תנא הוא בעור אביו של בלעם וכו'", ומשמע מזה שפירש ש"התנא" הוא כבר מימרא בפ"ע ושהקטע הזה של "תנא הוא בעור הוא כושן רשעים הוא לבן הארמי" מוסב כבר הכל על אביו של בלעם].

(ב) וכדברי היב"ע שלבן הארמי הוא בלעם נדרש גם במדרש תנחומא סו"פ ויצא, ודורש לפי"ז את הנאמר בפ' בלק "ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר" שלכך נענש בלעם בכזאת וז"ל: "לפי שעבר בלעם את השבועה שנשבע ליעקב שנא' אם לא תעבור את הגל הזה ואת המצבה לזאת לרעה ובלעם זה לבן שנאמר ארמי אובד אבי ועל שבקש לכלות ישראל נקרא ארמי שנאמר ולכה זועמה ישראל לכך נפרע הקיר ממנו לפי שהוא העד על השבועה כדכתיב יד העדים תהיה בו בראשונה עכ"ל המד"ת, וכך נדרש בקצרה ביב"ע בפ' בלק כ"ב - כ"ד ע"ש, אלא שלפי המד"ת ה"אובד אבי" היה בזה שביקש לכלות את ישראל בקלותא שרצה לקללם בשעת שבלק הזמינו לכך.

(ג) ואם כן לפי כל האמור, ובמיוחד לפי היב"ע, י"ל שגם בעל האגדה סבר לה כפי המדרש שדרש לה היב"ע שלבן הארמי הוא בלעם וכי הוא זה שירד למצרים במגמה כדי למצוא דרך איך לאבד את זרע יעקב, ושם לו למטרה ליעץ לפרעה לאבד את בית ישראל כולו, ורק פרעה לא קיבל עצתו בשלימות וסבור היה שכדי להשיג את המטרה לבלום את "הפן ירבה ונלחם בנו ועלה מן הארץ" מספיק באבדו את כל הזכרים בלבד.

ואם ניתן לומר כן א"כ תהא לנו לפי"ז הרווחה גדולה שנוכל עפ"ז בנקל לבוא ולפרש את ה"צא ולמד" הכל כחטיבה אחת בקישור דברים ובהמשכיות נפלאה, והוא זה, דלבן הארמי, הוא בלעם הרשע, לא הסתפק במה שרדף אחריו בעת שיעקב ברח ממנו כדי לעשות עמו רע, ולא לקח מוסר ממה שה' מנע ממנו מעשות זאת, אלא נטר שנאה לו ולזרעו אחריו, וכשבניו היו בעבדות קשה תחת יד מצרים מצא לו הזדמנות להפיל אבן אחר הנופל, וירד מצרימה כדי לעקור את הכל בהיותו בטוח שפרעה ישמע לעצתו, ופירש הבעל אגדה בכזאת בכוונת הפסוק בפ' תבוא: "ארמי אובד אבי וירד מצרימה", ארמי, הוא לבן הוא בלעם, שם לו למטרה לאבד שם ושארית מאבי יעקב, ולמטרה זאת "וירד" לבן הוא בלעם, מצרימה, כדי להשיגם ולהפיק זממו בהם עי"כ שיעץ לפרעה לאבדם, אלא שפרעה לא קיבל עצתו בשלמותה, וקיבלה רק בחלקה ולא גזר אלא על הזכרים, וזהו שאומר בעל האגדה "שפרעה לא גזר אלא על הזכרים", ולא קיבל עצת לבן הוא בלעם בשלמותה, אבל לבן הוא בלעם רצה בעצתו לעקור את הכל, ודרש שזהו המכוון מה שנא' בפסוק בתורה, דר"ל, "ארמי אובד אבי" שארמי הוא לבן הוא בלעם רצה לאבד זכר אבי, ולשם השגת מטרה זאת "וירד מצרימה" ירד גם הוא מצרימה כדי ליעץ בכזאת לפרעה.

והגם שלאחר מיכן דורש הבעל אגדה את ה"וירד מצרימה" על יעקב אבינו, כמו שאומר "וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור", אין זה סתירה להאמור, דיש לומר דבעל האגדה דורש את ה"וירד מצרימה" לפניו ולאחריו, לפניו על "ארמי אובד אבי" ולאחריו על "ויגר שם במתי מעט וגו'" וכפי שמצינו בכזאת הרבה פעמים בחז"ל דאמרו "מקרא נדרש בין לפניו בין לאחריו" (עיין קדושין ט"ו ומנחות י"ט, ועוד).

(ד) ולא רק קטע זה של "צא ולמד" מתפרש עפ"י האמור בקישור דברים וכחטיבה אחת, אלא הקישור דברים הוא גם על הנאמר לפני זה, ששם הגיע כבר בעל האגדה אל ה"ויעקב ובניו ירדו מצרימה" דלפי פירושי זה יוצא שגם כעת בקטע זה איננו חוזר אל מה שהתרחש לפני הירידה למצרים, אלא הכל נמשך אל מה שקרא לאחר שירדו למצרים, מה שלבן הארמי הוא בלעם ירד גם שם אליהם כדי לעקור את הכל כנז' והקב"ה שמר הבטחתו לישראל והצילנו מידינו, והוא בהמשכיות להנאמר בכזאת לפני כן.